

SENSOR MASHG‘ULOTLAR: MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING PSIXIK JARAYONLARIGA TA’SIRI

Mo’ydinova Maftuna Ravshan qizi

moydinovamaftuna05@gmail.com

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Maxsus pedagogika, defektologiya

(logopediya) yo’nalishi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda sensor mashg‘ulotlarning psixik jarayonlarga ta’siri nazariy va amaliy jihatlar bilan tahlil qilinadi. Sensor faoliyat — bolalarning sezgi organlari orqali atrof-muhitni qabul qilish, ma’lumotlarni idrok etish va ulardan amaliy foydalanish jarayonidir. Maktabgacha yoshda sezgi va sensor tajribaning rivojlanishi bolaning diqqat, xotira, tafakkur, nutq va ijtimoiy moslashuv kabi psixik jarayonlariga bevosita ta’sir qiladi. Maqolada sensor mashg‘ulotlarning turli turlari, jumladan, o‘yin texnologiyalari, didaktik mashqlar, vizual, auditiv va proprioseptiv mashg‘ulotlar orqali bolalarda psixik jarayonlarni rivojlantirish metodikasi ko‘rib chiqilgan. Shu bilan birga, individual va guruh mashg‘ulotlarini tashkil etish, pedagog va ota-ona hamkorligi, shuningdek mashg‘ulotlarning samaradorligini oshirish usullari batafsil yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sensor mashg‘ulotlar bolalarning diqqat barqarorligini oshirish, xotira va idrokni mustahkamlash, nutq va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish, shuningdek emotsional barqarorlik va ijtimoiy moslashuvni yaxshilashda muhim vosita hisoblanadi. Shu sababli sensor mashg‘ulotlarni maktabgacha ta’lim jarayoniga tizimli joriy etish bolalarning umumiy rivojlanishi uchun ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты влияния сенсорных занятий на психические процессы

детей дошкольного возраста. Сенсорная деятельность — это процесс восприятия окружающей среды через органы чувств, обработки информации и её практического применения. В дошкольном возрасте развитие сенсорного опыта напрямую влияет на внимание, память, мышление, речь и социальную адаптацию ребёнка. Статья рассматривает различные виды сенсорных занятий, включая игровые технологии, дидактические упражнения, визуальные, аудиальные и проприоцептивные занятия, направленные на развитие психических процессов у детей. Особое внимание уделяется организации индивидуальных и групповых занятий, сотрудничеству педагогов и родителей, а также методам повышения эффективности занятий. Результаты исследования показывают, что сенсорные занятия способствуют укреплению устойчивости внимания, развитию памяти и восприятия, улучшению навыков речи и общения, а также повышению эмоциональной устойчивости и социальной адаптации детей. Поэтому систематическое внедрение сенсорных занятий в дошкольное образование имеет как научное, так и практическое значение для комплексного развития ребёнка.

Annotation. This article analyzes the theoretical and practical aspects of the impact of sensory activities on the mental processes of preschool children. Sensory activity is the process by which children perceive the environment through their senses, process information, and apply it in practical activities. In preschool age, the development of sensory experience directly affects attention, memory, thinking, speech, and social adaptation. The article examines various types of sensory activities, including play technologies, didactic exercises, visual, auditory, and proprioceptive activities aimed at developing children's mental processes. Special attention is given to organizing individual and group activities, teacher-parent collaboration, and methods to enhance the effectiveness of such activities. The study results indicate that sensory activities contribute to improving attention stability, strengthening memory and perception, enhancing speech and communication skills,

as well as fostering emotional stability and social adaptation in children. Therefore, the systematic integration of sensory activities into preschool education has significant scientific and practical value for children's overall development.

Kalit soʻzlar: sensor mashgʻulotlar, psixik jarayonlar, maktabgacha yosh, diqqat, xotira, tafakkur, nutq, ijtimoiy moslashuv, pedagog va ota-ona hamkorligi, oʻyin texnologiyalari, didaktik mashqlar, vizual va auditiv mashgʻulotlar.

Ключевые слова: сенсорные занятия, психические процессы, дошкольный возраст, внимание, память, мышление, речь, социальная адаптация, сотрудничество педагога и родителей, игровые технологии, дидактические упражнения, визуальные и аудиальные занятия.

Keywords: sensory activities, mental processes, preschool age, attention, memory, thinking, speech, social adaptation, teacher-parent collaboration, play technologies, didactic exercises, visual and auditory activities.

Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishida sensor faoliyatning roli beqiyosdir. Sensor faoliyat — bu bolaning atrof-muhitni sezgi organlari orqali qabul qilishi, idrok etishi va psixik jarayonlar orqali ulardan foydali natija olish jarayonidir. Psixologlar, jumladan, Jean Piaget va Lev Vygotsky, bolaning sezgi tajribasi va sensor faoliyati uning diqqat, xotira, tafakkur, nutq va ijtimoiy moslashuvini shakllantirishda markaziy ahamiyatga ega ekanligini taʼkidlaydilar. Maqola sensor faoliyatning mohiyati, uning psixik jarayonlar bilan bogʻliqligi va maktabgacha yoshdagi bolalarda ushbu jarayonlarni rivojlantirish metodikasi bilan tanishtiradi.

Sensor faoliyat — bu bolaning sezgi organlari (koʻz, quloq, burun, teri, til va propriozeptiv sezgi) orqali olgan maʼlumotlarni idrok etishi va amaliy faoliyatda ishlatishidir. Bu jarayon bolaga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

1. Ma'lumotni qabul qilish va idrok etish — rang, shakl, ovoz, ta'm, havо harorati kabi sezgilar orqali atrof-muhitni tanlash.

2. Psixik jarayonlarni rivojlantirish — diqqat, xotira, tafakkur, nutq va emotsional tajriba sensor faoliyat orqali mustahkamlanadi.

3. Ijtimoiy va shaxsiy moslashuv — sensor mashg'ulotlar bolaga atrof-muhitga moslashish va tengdoshlari bilan samarali muloqot qilish imkonini yaratadi.

Shu bilan birga, sensor faoliyat bola uchun o'yin va ijodiy faoliyatning asosiy tayanchidir. U orqali bola yangi narsalarni kashf qiladi va psixik jarayonlarni mustahkamlashni o'rganadi.

Diqqat bolaning ma'lum bir predmet, vazifa yoki faoliyatga e'tiborini uzluksiz qaratish qobiliyatidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqat hali to'liq rivojlanmagan bo'lib, u tez chalg'iydi. Sensor mashg'ulotlar esa bu jarayonda muhim vosita hisoblanadi. Rangli va harakatli predmetlar, ritmik tovushlar, turli teksturadagi ob'ektlar bolalarning e'tiborini jalb qiladi va diqqatni uzoqroq saqlashga yordam beradi. Masalan, bolalar bilan o'tkaziladigan rangli shakllarni saralash yoki ritmik musiqaga mos harakat qilish mashqlari e'tibor intensivligi va barqarorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu tariqa, sensor mashg'ulotlar diqqat barqarorligini rivojlantirish va bolaning o'quv faoliyatiga tayyorgarligini mustahkamlashda samarali vositadir.

Xotira psixik jarayonlar orasida o'rganilgan ma'lumotlarni saqlash, eslab qolish va keyinchalik ishlatishga imkon beruvchi asosiy qobiliyatdir. Sensor faoliyat bolalarda xotirani rivojlantirishda juda samarali vosita hisoblanadi. Vizual (rang, shakl, rasm), auditiv (tovush, musiqa) va haptik (tegish, turli teksturalar bilan ishlash) mashg'ulotlar orqali bola olgan ma'lumotni samarali eslab qoladi. Masalan, bolaga turli shakl va ranglarni tartib bilan joylashtirish topshirig'i berilganda, u ularni xotirada saqlaydi va kerak bo'lganda tezroq qayta ishlay oladi. Shu bilan

birga, sensor tajriba xotirani mustahkamlaydi va ma'lumotni eslab qolish jarayonini soddalashtiradi.

Tafakkur bolaning ma'lumotlarni tahlil qilish, taqqoslash va muammolarni hal qilish qobiliyatidir. Sensor mashg'ulotlar tafakkur faoliyatini rivojlantirishda samarali rol o'ynaydi. Masalan, bolaga rang va shakl kombinatsiyalarini to'g'ri tanlash, predmetlarni mantiqiy tartibda joylashtirish yoki turli xil topishmoqlarni yechish topshiriqlari berilganda, uning mantiqiy fikrlash qobiliyati, muammoni hal qilish va qaror qabul qilish ko'nikmalari sezilarli darajada rivojlanadi. Shu tariqa, sensor mashg'ulotlar tafakkur jarayonini mustahkamlash va bolani mustaqil fikrlashga o'rgatishda muhim ahamiyatga ega.

Nutq va muloqot ko'nikmalari maktabgacha yoshdagi bolalarda psixik jarayonlarning ajralmas qismi hisoblanadi. Sensor mashg'ulotlar bolaning so'z boyligini oshiradi, nutq orqali o'z fikrini ifodalashni osonlashtiradi. Mashg'ulotlar davomida pedagoglar tomonidan berilgan so'z va tavsiflarni eslab qolish, rang, shakl yoki ovoz bilan bog'liq topshiriqlarni bajarish bolalarda til va muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, guruh mashg'ulotlarida bolalar bir-birlari bilan muloqot qilishni o'rganadi, birgalikda o'yinlarni tashkil qiladi va ijtimoiy kommunikatsiyani mustahkamlaydi.

Emotsional barqarorlik bolalarning hissiyotlarini boshqarish, stressga chidamlilik va o'zini ifodalash qobiliyatini anglatadi. Sensor mashg'ulotlar bolalarga o'z his-tuyg'ularini aniqlash va boshqarish imkonini beradi. Masalan, rangli, yumshoq, qiziqarli ob'ektlar bilan ishlash bolalarda ijobiy emotsional tajriba yaratadi. Shuningdek, turli hissiy stimullar bilan mashg'ulotlar o'tkazish bolada o'zini boshqarish, sabr-toqat va o'zini ifodalash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu tarzda, sensor faoliyat bolalarning emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuvini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, sensor faoliyat maktabgacha yoshdagi bolalarning psixik jarayonlarini rivojlantirishda asosiy vosita hisoblanadi. U diqqat, xotira, tafakkur, nutq va emotsional barqarorlikni shakllantirishga xizmat qiladi va bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida muhim o‘rin tutadi. Shu sababli pedagoglar va ota-onalar maktabgacha ta’lim jarayonida sensor faoliyatga asoslangan mashg‘ulotlarni tizimli ravishda joriy etishlari, bolalarning umumiy rivojlanishi va kelajakdagi o‘quv muvaffaqiyatini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

Sensor faoliyat va psixik jarayonlarning rivojlanishi masalasida turli psixolog olimlar turlicha, lekin bir-birini to‘ldiruvchi fikrlarni ilgari surganlar. Bu olimlarning nazariyalari maktabgacha yoshdagi bolalarda sensor faoliyatni tushunish va uning psixik jarayonlar bilan bog‘liqligini aniqlashda muhim manba hisoblanadi.

1. Jean Piaget

- Piaget bolalarning kognitiv rivojlanishi nazariyasi bilan mashhur bo‘lib, bolaning bilim olish jarayoni faol idrok etish orqali sodir bo‘lishini ta’kidlaydi.
- U “sensorimotor” bosqichida maktabgacha yoshdagi bolaning dunyoni sezgi organlari orqali o‘rganishini nazarda tutadi.
- Sensor mashg‘ulotlar diqqat, xotira, tafakkur va muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishda asosiy vosita hisoblanadi.

2. Lev Vygotsky

- Vygotsky maktabgacha yoshdagi bolalarning psixik jarayonlari ijtimoiy muhit va muloqot orqali rivojlanishini ta’kidlaydi.
- U “zona yaqin rivojlanish” konsepsiyasi orqali bolalarning yangi bilim va ko‘nikmalarni pedagog yoki ota-ona yordamida o‘zlashtirishini tushuntiradi.

- Sensor faoliyat Vygotsky nazariyasida ijtimoiy va muloqot ko‘nikmalarini, nutq va emotsional barqarorlikni rivojlantirish vositasi sifatida ko‘riladi.

3. Daniil Elkonin

- Elkonin maktabgacha yoshdagi bolalarning psixik rivojlanishini o‘yin orqali izohlaydi.

- O‘yin — sensor faoliyatning asosiy shakli bo‘lib, u orqali bola rang, shakl, ovoz va boshqa sezgilar bilan ishlashni o‘rganadi.

- Shu jarayonda tafakkur, diqqat, xotira va nutq rivojlanadi. Elkonin sensor mashg‘ulotlarni muloqot va ijtimoiy tajriba bilan uyg‘unlashtirishni tavsiya qiladi.

4. A.R. Lurya

- Lurya bolalarning sezgi va idrok faoliyati miyaning rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liqligini ta’kidlaydi.

- Sensor mashg‘ulotlar miyaning turli sohalarini faollashtiradi va psixik jarayonlarni mustahkamlashga yordam beradi.

5. M. Montessori

- Montessori maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil sensor faoliyatni rag‘batlantirish orqali psixik jarayonlarni rivojlantirish metodikasini ishlab chiqqan.

- U turli materiallar orqali bolalarda diqqat, xotira, tafakkur va nutq ko‘nikmalarini shakllantirishga alohida e’tibor qaratgan.

6. K. Dewey

- Dewey o‘yin va amaliy faoliyat orqali bolalar bilim olishini qo‘llab-quvvatlaydi.

- Sensor mashg‘ulotlar o‘yin va tajriba asosida psixik jarayonlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shu tarzda, turli olimlarning qarashlari bir-birini to‘ldiradi va sensor faoliyatni bolalarning psixik jarayonlarini rivojlantirishda asosiy vosita sifatida ko‘rishga asos yaratadi. Sensor mashg‘ulotlar bolalarda diqqat, xotira, tafakkur, nutq va muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish, emotsional barqarorlikni oshirish va ijtimoiy moslashuvni ta‘minlashda markaziy rol o‘ynaydi.

Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning psixik jarayonlarini rivojlantirishda sensor faoliyatning ahamiyati keng yoritildi. Tadqiqotlar va psixolog olimlar qarashlari asosida sensor mashg‘ulotlar bolalarda diqqat, xotira, tafakkur, nutq va muloqot hamda emotsional barqarorlikni shakllantirishda asosiy vosita ekanligi aniqlanadi.

Diqqatni rivojlantirish orqali bolalar e‘tiborini uzoqroq saqlashni, xotirani mustahkamlash orqali ma‘lumotlarni tezroq eslab qolishni, tafakkur orqali muammolarni hal qilish va mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini oshirishni o‘rganadilar. Nutq va muloqot ko‘nikmalari esa bolalarning so‘z boyligini oshirish va ijtimoiy muloqotda faol bo‘lishiga yordam beradi. Sensor faoliyat emotsional barqarorlikni rivojlantirish va bolalarning o‘zini ifodalash qobiliyatini mustahkamlashda ham muhim rol o‘ynaydi.

Olimlar nazariyalari (Jean Piaget, Lev Vygotsky, Daniil Elkonin, A.R. Lurya, M. Montessori, K. Dewey va boshqalar) shuni ko‘rsatadiki, sensor faoliyat bolalarning psixik jarayonlarini rivojlantirishda markaziy ahamiyatga ega. Shu bilan birga, pedagoglar va ota-onalar tomonidan tizimli ravishda qo‘llanilganda, sensor mashg‘ulotlar maktabgacha yoshdagi bolalarning umumiy rivojlanishi va kelajakdagi o‘quv muvaffaqiyatini sezilarli darajada oshiradi. Shunday qilib, maqola davomida keltirilgan nazariy va amaliy ma‘lumotlar, sensor faoliyatni maktabgacha

ta'lim jarayonida samarali qo'llashga asos bo'lib xizmat qiladi va bolalarning psixik rivojlanishini yanada mukammallashtirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Piaget, J. (1972). *The Psychology of the Child*. New York: Basic Books.
2. Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
3. Elkonin, D.B. (1978). *Psychology of Play*. Moscow: Pedagogika.
4. Lurya, A.R. (1973). *The Working Brain*. New York: Basic Books.
5. Montessori, M. (1967). *The Absorbent Mind*. New York: Dell Publishing.
6. Sobirov, M., & Axmedov, R. (2019). *Maktabgacha yoshdagi bolalarda psixik jarayonlarni rivojlantirish metodikalari*. Toshkent: Sharq.